

۲۰۳۴۲۶۵

۹۸/۳/۴

بسترشناسی مشارکت با رویکرد مدیریت شهری

مصطفی پاکدل نژاد - عباس شوندی - مریم رجبی

سرشناسه	: پاکدل نژاد، مصطفی، ۱۳۵۳ -
عنوان و نام پدیدآور	: بسترشناسی مشارکت با رویکرد مدیریت شهری / نویسندگان مصطفی پاکدل نژاد، عباس شوندی، مریم رجبی؛ ویراستار سارا فلاح‌نیاسر.
مشخصات نشر	: تهران: انتشارات فرهنگ و تمدن، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۲۱۵ ص.: مصور، جدول؛ ۵/۱۴×۲۱/۵ س.م.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۶۶۹۱-۵۹-۶
وضعیت فهرست‌نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۲۰۳] - ۲۰۷.
موضوع	: شهرداری -- مشارکت شهروندان
موضوع	: Municipal government -- Citizen participation
موضوع	: مدیریت -- مشارکت کارکنان
موضوع	: Management -- Employee participation
موضوع	: شهرداری -- ایران -- مشارکت شهروندان
موضوع	: Municipal government -- Iran -- Citizen participation
شناسه افزوده	: شوندی، عباس، ۱۳۵۶ -
شناسه افزوده	: رجبی، مریم، ۱۳۵۶ -
رده‌بندی کنگره	: JS۵۰/ب۲۵ ۱۳۹۸
رده‌بندی دیویی	: ۸۵/۳۲۰
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۶۶۵۵۶۳

ناشر: فرهنگ و تمدن

بسترشناسی مشارکت با رویکرد مدیریت شهری

نویسندگان: مصطفی پاکدل نژاد، عباس شوندی، مریم رجبی

ویراستار: سارا فلاح نیاسر

نویت چاپ: اول ۱۳۹۸ تهران

شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

ISBN: 978-600-6691-59-6

کلیه حقوق چاپ و نشر محفوظ است.

انتشارات فرهنگ و تمدن: تهران، سهروردی شمالی، خیابان میرزایی زینالی غربی، شماره ۱۱۷، واحد ۳،

تلفن: (مدیریت ۸۸۵۸۱۱۰۴)، ۸-۸۱۴۷۹۹۶، فکس: ۸۱۳۹۲۶۴، ایمیل: sfti_1390@yahoo.com

فهرست مطالب

۱	پیشگفتار
۵	فصل اول / مبانی مشارکت
۵	تعاریف مشارکت
۶	دیدگاه جامعه‌شناسی
۶	دیدگاه جامعه‌شناسی سیاسی
۷	دیدگاه جامعه‌شناسی شهری
۷	دیدگاه روان‌شناختی
۸	دیدگاه مدیریتی
۸	دیدگاه توسعه‌ای
۹	اجزای مشارکت
۱۰	اهداف مشارکت
۱۱	انواع مشارکت
۱۳	موانع مشارکت
۱۳	محدودیت‌ها و موانع مالی و اقتصادی
۱۴	محدودیت‌های اجتماعی و فرهنگی
۱۵	محدودیت‌ها و موانع ساختاری و عملی
۱۶	مزایای مشارکت
۲۱	پیش‌نیازهای مشارکت
۲۳	ویژگی‌ها و مراتب مشارکت

۲۷	فصل دوم / شبکه‌های غیر رسمی
۲۷	سازمان‌های غیر دولتی
۳۲	کارکرد سازمان‌های غیر دولتی
۳۵	معانی مشارکت در ارتباط با سازمان‌های غیردولتی
۳۶	جایگاه مشارکتی سازمان‌های غیر دولتی در توسعه اقتصادی و صنعتی
۳۷	وضعیت موجود سازمان‌های غیردولتی در ایران
۴۰	سازمان‌های غیردولتی در کشورهای توسعه یافته (کشورهای شمال)
۴۲	سازمان‌های غیردولتی در کشورهای در حال توسعه (کشورهای جنوب)
۴۳	سازمان‌های غیر رسمی
۴۵	سرمایه اجتماعی
۴۷	برخی مصادیق سرمایه‌های اجتماعی
۴۸	عوامل مؤثر حکومتی بر سرمایه اجتماعی
۴۸	اهمیت سرمایه اجتماعی
۴۹	دو عنصر مهم تأثیرگذار در سرمایه اجتماعی
۵۰	سرمایه اجتماعی در سازمان‌ها
۵۱	برخی از آفت‌های سرمایه‌های اجتماعی
۵۲	سرمایه اجتماعی درون گروهی و برون گروهی
۵۳	بررسی اجمالی سرمایه اجتماعی در شهر تهران
۵۷	شبکه روابط اجتماعی درون گروهی و میان گروهی در شهر تهران
۵۹	فصل سوم / مدیریت مشارکتی
۵۹	مفهوم مدیریت مشارکتی
۶۲	فلسفه ایجاد مدیریت مشارکتی
۶۶	دستاوردها و مزیت‌های مدیریت مشارکتی
۷۱	مقایسه شیوه مدیریت سنتی و مدیریت مشارکتی
۷۴	تعاونی‌ها و مدیریت مشارکتی
۷۷	فرآیند برنامه‌ریزی مشارکت

۸۶		نظام مشارکت و مدیریت شهری
۸۸		عوامل مؤثر بر مشارکت شهری
۸۸		الگوهای سازمانی و مشارکت شهری
۸۹		الگوهای زمینه‌ای مشارکت شهری
۹۰		الگوهای بخشی مشارکت شهری
۹۰		پیش شرط‌های اصلی تحقق مشارکت شهری
۹۳		برخی شیوه‌ها و الگوهای مدیریت مشارکتی
۹۳		تکنیک‌های مشارکت از نظر ساخت و نظم
۹۴		برخی تکنیک‌های دیگر مشارکت
۹۸		تکنیک‌های تبادل اطلاعات
۹۹		تکنیک‌های دریافت بازخوردها
۱۰۲		نظرسنجی
۱۰۴		نظام پیشنهادها
۱۰۸		هم‌اندیشی
۱۱۳		فصل چهارم / نظریه‌های مشارکت
۱۱۳		مقدمه
۱۱۴		نظریات کنش
۱۱۵		ماکس وبر
۱۱۵		امیل دورکیم
۱۱۶		پارسونز
۱۱۷		نظریه کنش موجه
۱۲۱		اعتماد اجتماعی
۱۲۳		برنامه‌ریزی مشارکتی
۱۲۴		نظریه جیمز میجلی
۱۲۵		نظریه آرنشتاین
۱۲۸		نظریه اسکات دیویدسون
۱۲۹		نظریه دیوید دریسکل

۱۳۳	 طبقه‌بندی هفتگانه مشارکت شهروندی تریف
۱۳۵	 نظریه حکومت محلی و شهروندسازی ایستوارت
۱۳۶	 نظریه مشارکتی جان ترنر
۱۳۹	 فصل پنجم / تجارب و الگوهای مشارکت در ایران و جهان
۱۳۹	 مشارکت در ایران
۱۵۵	 مشارکت در جهان
۱۵۸	 مطالعه تطبیقی مشارکت مردم در توسعه محله در جهان
۱۵۸	 تجارب مشارکتی خارجی
۱۶۴	 تجارب مشارکتی داخلی
۱۶۵	 پروژه شهر سالم
۱۶۷	 طرح شهردار مدرسه
۱۶۹	 پیشگامان فضای سبز
۱۶۹	 محله سالم
۱۷۰	 طرح استقبال از بهار
۱۷۱	 ستاد هماهنگی شورایاری‌های شهر تهران
۱۷۱	 شورایاری‌ها در تهران
۱۷۷	 ستاد توان‌افزایی و حمایت از فعالیت سازمان‌های مردم‌نهاد شهر تهران
۱۸۰	 طرح مدیریت محله (ساماندهی مشارکت‌های اجتماعی در محلات شهر تهران)
۱۸۹	 نقد و بررسی ساماندهی مشارکت‌های اجتماعی
۱۹۰	 الف) آسیب‌ها در حوزه طرح‌ریزی و تدوین استراتژی‌ها
۱۹۳	 ب) آسیب‌ها در حوزه اجرای استراتژی‌ها و عملیات
۱۹۵	 پیشنهادها
۲۰۵	 منابع

پیشگفتار

مشارکت به مفهوم عام آن از دیرباز با زندگی انسان پیوند داشته است اما در معنای تخصصی و جدید، پدیده نوینی به شمار می‌رود که از نیمه دوم قرن بیستم و به‌ویژه پس از جنگ جهانی دوم در حوزه علوم اجتماعی وارد شده است. این نوع مشارکت در برخی کشورهای صنعتی جهان ابتدا در عرصه صنعت و اقتصاد به‌منظور سهیم کردن مردم در مالکیت مطرح شد، اما به تدریج به دیگر حوزه‌های زندگی اجتماعی نیز راه یافت تا جایی که مردم در تعیین سرنوشت خود و جامعه دخالت آگاهانه و واقعی داشته باشند. در این زمینه شهرها و مدیریت شهری نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کنند.

امروزه مشارکت از الزامات زندگی شهری به شمار می‌رود و می‌تواند مدیریت و برنامه‌ریزی را به‌شدت تحت تأثیر قرار دهد. از این منظر رویارویی با مسائل و مشکلات شهری همانند ترافیک، مسکن، نحوه گذران اوقات فراغت و... با بهره‌گیری مناسب از توان و قابلیت‌های شهروندان در چارچوب

برنامه‌های مشارکتی امکان‌پذیر خواهد بود؛ بدین معنا که مشارکت در سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی، نظارت و اجرا، ضرورت می‌یابد.

با وجود توجه به مشارکت‌جویی شهروندان در سال‌های اخیر اما همچنان ضعف‌ها و مشکلاتی در این زمینه وجود دارد. یکی از علت‌های اساسی در زمینه ضعف جذب مشارکت مردم عدم توازن فرهنگی و آموزشی بین نهاد خانواده و جامعه است؛ یعنی فرزندان در خانواده‌هایی که زمینه مسئولیت‌پذیری ضعیف است دچار تضاد رفتاری و شخصیتی شده و نمی‌توانند در مسیر رشد و تکامل مطلوب قرار گیرند. وقتی پدری زیاده‌های خود را از ماشین به بیرون پرتاب می‌کند یا توجهی به مصرف درست آب، برق و گاز ندارد چگونه می‌توان از فرزندان این خانواده توقع درست‌اندیشی داشت؟

از سوی دیگر بدون حضور فعالانه شهروندان، توانمندترین مدیریت‌های شهری نیز در ایفای رسالت خود توفیق چندانی نخواهد یافت. تحقق این امر به‌طور مطلوب وقتی اجرایی می‌شود که افراد با مسئولیت اجتماعی خود آشنا شده و بی‌تفاوتی را زیر پا بگذارند. همان‌گونه که هر قدر خانه آراسته، بهداشتی‌تر و بانشاط‌تر باشد امنیت و سلامت روانی خانواده بیشتر تأمین می‌شود، شهر نیز خانه‌ای بزرگ است که اعضای آن در حفظ محیط‌زیست و مبللمان شهری، نظافت و رعایت مقررات شهروندی باید فعالانه‌تر شرکت کنند و با نظم‌دهی و نظم‌پذیری به مسئولیت شهروندی خود تن نهند.

انضباط اجتماعی، مشارکت در مدیریت و برنامه‌ریزی شهری و تعهد و مسئولیت‌پذیری دارای الفبای رفتاری است که با دلسوزی و همدلی شهروندان اجرا می‌شود. اصلی‌ترین علت عدم حصول به مسئولیت شهروندی ارائه ندادن الگوهای رفتاری مناسب یا ناقص است. والدین، آموزگاران و مربیان، دولتمردان و مسئولین اصلی‌ترین الگوهای رفتاری در تعاملات این فرایندها هستند.

وقتی دولتمردان به وعده‌های خود عمل نمی‌کنند و در یک تمایل یک‌سویه از شهروندان متوقع باشند این فرایند به‌طور مطلوب و ایده‌آل صورت نمی‌گیرد. هرچه قدر نهادهای خدماتی با شفافیت و صداقت به‌سوی مردم حرکت کنند به همان اندازه نیز همکاری و مشارکت مردم را جذب خواهند کرد. امروز شهرداری‌ها می‌بایست از یک نهاد صرفاً خدماتی به نهادی اجتماعی - خدماتی تبدیل شوند که آموزش حقوق شهروندی و مسئولیت‌پذیری شهروندان یکی از گام‌های مناسب در این زمینه است.

فرهنگ‌سازی در ابعاد مختلف شهری، تغییر رفتارهای ناهنجار، تفکیک زباله از مبدأ، نظافت و نگهداری مبلمان شهری و فضاهای سبز و ده‌ها رفتار مرتبط دیگر در حال رشد است اما تا رسیدن به نقطه مطلوب هنوز فاصله قابل توجهی وجود دارد که تنها شهرداری‌ها نمی‌توانند در این زمینه فعال باشند بلکه خانواده‌ها، آموزش و پرورش، رسانه‌های دیگر به‌ویژه صداوسیما و کلیه نهادها و سازمان‌های مرتبط باید زوایای مغفول مانده در جذب مشارکت مردم را شناسایی کرده و با همدلی و همکاری یکدیگر نسبت به رفع آن‌ها اقدام کنند.

در این کتاب سعی شده تا با رویکرد مدیریت شهری به موضوع مشارکت توجه شود. مشارکت مفهومی بسیط داشته و در همه ابعاد و حوزه‌ها کاربرد دارد؛ حتی در حوزه مدیریت شهری نیز در لایه‌ها و بخش‌های مختلف سازمانی مشارکت به انحاء و روش‌های مختلف ممکن است ظهور و بروز داشته باشد. آنچه مهم است فلسفه اعتقاد به کار گروهی و مشارکتی در تمامی زمینه‌ها و کسب حداکثری رضایت و منفعت ذی‌نفعان که شهروندان در آن حرف اصلی را می‌زنند؛ می‌باشد.

این کتاب می‌تواند مورد بهره‌برداری مدیران و مسئولین مدیریت شهری، دانشجویان و فعالین و علاقه‌مندان مختلف باشد. با وجودی که تحریر و بیان موضوعات مشارکتی با شاخه‌های مختلف آن چندین جلد کتاب را به خود اختصاص خواهد داد درعین حال تلاش شده در این کتاب مطالب اصلی و کاربردی تبیین گردد و البته هیچ اثری خالی از اشکال نیست؛ لذا نقد و ارائه بازخوردهای خوانندگان محترم در تکمیل، به‌روزرسانی و بهبود مطالب برای چاپ‌های بعدی کمک شایانی به ما خواهد کرد.